

Putin v Haagu? To nemyslíte vážně! Překážka od USA. Irák, Jugoslávie... Právník vynesl překvapení

- CZ24 News | 30. listopadu 2022

Mezinárodní trestní soud v Haagu není uznáván Spojenými státy a v jeho celku ani Ukrajinou, poznamenává právník, exdiplomat, znalec mezinárodního práva a místopředseda strany PRO Petr Vacek v souvislosti s voláním, že ruský prezident má být stíhán coby válečný zločinec. Srovnávat válku na Ukrajině s invazí USA do Iráku? „Nejenže se porovnávat dá, ale do značné míry i musí,“ soudí Vacek. „Válka v Jugoslávii byla až do konfliktu na Ukrajině největším selháním světového společenství. Letecké bombardování mělo dle mého soudu všechny znaky válečných zločinů v širším slova smyslu,“ dodává pak k událostem v Jugoslávii.

Foto: **Hans Štembera**

Popisek: **JUDr. Petr Vacek, advokát, bývalý diplomat a člen Pro Libertate - Institutu práva a občanských svobod**

Ač to pro leckoho nezní moc věrohodně, i válka má svá pravidla, která jsou obsažena ve smlouvách zvaných ženevské konvence, ale i v řadě dalších mezinárodních zákonů a dohod. Za jejich porušení by měly být stíhány osoby zodpovědné za zločin genocidy, zločiny proti lidskosti, válečné zločiny nebo zločin agrese. Jak to je ve skutečnosti se stíháním válečných zločinů? Nezůstává ten záměr z politických důvodů jenom na papíře? Neplatí i v těchto případech rčení, že všichni jsme si rovni, jen někteří jsou si rovnější?

Válečné právo bylo kodifikováno ještě dlouho před vznikem ženevských konvencí. První novodobé písemné kodifikace vznikly na haagských mírových konferencích na přelomu předminulého století a

sjednotily do té doby více či méně respektovaná obyčejová pravidla. Tyto úmluvy obsahovaly tzv. doložku si omnes, tedy byly aplikovatelné jen mezi smluvními stranami. Jakkoliv byla tato doložka vyloučena pozdějšími Ženevskými úmluvami o ochraně obětí války, máte pravdu v tom, jako by její duch žil v politické rovině i nadále. Mezinárodní společenství nikdy nemělo větší problém stíhat a trestat válečné zločiny a zločiny proti lidskosti, které byly spáchány na území rozvojových nebo z globálního hlediska méně významných států. Bez větších problémů tak byly rezolucemi Rady bezpečnosti OSN v roce 1993, 1994 a 2002 ustanoveny ad hoc trestní tribunály pro bývalou Jugoslávii, Rwandu a Sierra Leone. S většími problémy se již potýkalo ustanovení stálého Mezinárodního trestního soudu a nutno říci, že počátečnímu entuziasmu navzdory tento soud do něj vkládaná očekávání dosud nenaplnil a velmi pravděpodobně se tak ani v budoucnosti nestane.

Pokud se mě tedy ptáte, zda jsou si některé státy v případě stíhání válečných zločinů rovnější, pak musím s politováním konstatovat, že nepochybně ano. Velcí hráči současného světa ukazují svoji pokryteckou tvář, když principy mezinárodního válečného a humanitárního práva jsou připraveni vždy hlásat a prosazovat v zemích tzv. třetího světa, v případě vlastních zájmů jim však mnohdy toto odhodlání zcela chybí, resp. je jejich postupem zcela účelově mařeno až vyloučeno. A abychom byli zcela adresní, tyto novodobé farizeje musíme hledat zejména mezi stálými členy Rady bezpečnosti OSN s právem veta, tedy především mezi USA, Ruskem a nepochybně i Čínou.

Je v Ženevských úmluvách či jinde ošetřena skutečnost, že je mnohem snazší připsat válečný zločin vojákov, který ho spáchal, než vůdci, resp. velitel, který ho nařídil? Mám tím na mysli to, že voják se za války stěž, může vzepřít rozkazu, ale přitom ho jeho uposlechnutí nezbavuje trestní odpovědnosti.

S ohledem na to, že v obecném chápání jsou za válečné zločiny považovány všechny níže uvedené zločiny, lze tedy s uvedeným hodnocením souhlasit. Velmi totiž záleží na tom, o jaký zločin se jedná (míra jeho závažnosti se nepochybně vždy promítá do složitosti a délky celého trestního procesu), v jaké jurisdikci je trestní řízení vedeno a jaké je postavení pachatele v rámci státní či vojenské hierarchie, neboť toto často vylučuje reálnou možnost jeho stíhání či potrestání.

Pokud je zločin vyšetřován a stíhán v národní jurisdikci a na základě příslušné vnitrostátní právní úpravy, pak tak činí většinou jeden z přímých účastníků ozbrojeného konfliktu a osoba (nebo jejich skupina), která je označována za pachatele, je poměrně rychle postavena před soud a i odsouzena. Nelze při tom přehlédnout, že rychlost soudního jednání a tvrdost vynesených trestů je často motivována politicky a o naplnění standardů spravedlivého trestního procesu tak lze často s úspěchem pochybovat.

Pokud se jedná o moderní mezinárodní trestní právo, pak toto rozděluje čtyři okruhy zločinů. Jejich trestnost je stanovena přímo mezinárodním právem a souzeni tak mohou být i občané států, kde takovýto zločin v právním řádu zakotven není. Budeme-li brát v potaz možnou četnost těchto zločinů, pak lze tyto posloupnosti řadit v posloupnosti válečných zločinů, zločinů proti lidskosti, zločinů genocidy a zločinů agrese.

Můžete popsat, co přesně se za těmito jednotlivými zločiny skrývá?

Válečné zločiny jsou porušením zásadních norem mezinárodního humanitárního práva, které se uplatňuje za ozbrojeného konfliktu. Tato porušení se mohou týkat jak haagského práva, zakazujícího některé způsoby vedení ozbrojeného konfliktu včetně nepřipustných prostředků v tomto boji užitých (zbraně hromadného ničení), tak práva daného ženevskými konvencemi, jež chrání oběti válek, například raněné vojáky a válečné zajatce, civilní obyvatelstvo.

Zločiny proti lidskosti jsou násilná jednání spáchaná v rámci rozsáhlého nebo systematického útoku

proti civilnímu obyvatelstvu. Tyto zločiny sice nemusí přímo souviset s ozbrojeným konfliktem, ve většině případů jsou však páčány v jeho rámci a nevylučuje se tak jejich souběh s válečnými zločiny.

Zločinu (státní) agrese se může dopustit výlučně osoba vykonávající státní moc, či řídící politické nebo vojenské akce státu. Posledním mezinárodně právně přímo stíhaným zločinem je genocida, která je namířena proti příslušníkům určité národnosti, etnické, náboženské nebo rasové skupiny a mající za cíl tuto skupinu jako takovou zcela nebo zčásti vyhladit.

A pokud se jedná o plnění rozkazu, pak musím konstatovat, že skutečně vojáka dle současné mezinárodně právní úpravy nezabavuje trestní odpovědnosti, a to za podmínky, že měl možnost volby. Osobně si však nedokážu naplnění této podmínky v reálné situaci představit.

Hlavní prokurátor Mezinárodního trestního soudu v Haagu Karim Khan začátkem března 2022 na základě stížností, které podalo 39 zemí v reakci na ruskou invazi na Ukrajinu, zahájil vyšetřování možných válečných zločinů, zločinů proti lidskosti či genocidy na Ukrajině. Ale týká se už období od 21. listopadu 2013, kdy na Ukrajině vypukly protesty proti odmítnutí asociační dohody s EU Janukovičovou vládou. Jak dávne zločiny se dají stíhat? Je třeba v tomto konkrétním případě reálně prokazatelně vyšetřit, kdo a jak si počínal před těmi devíti lety na kyjevském Majdanu?

Pokud by v roce 2013 byly na území Ukrajiny spáchány válečné zločiny či zločiny proti lidskosti, bylo by teoreticky nejen možné, ale přímo žádoucí a nutné jejich stíhání zahájit. Právní rámec pro to poskytuje Úmluva o nepromlčitelnosti válečných zločinů a zločinů proti lidskosti přijatá v New Yorku dne 26. listopadu 1968, jejíž stranou je Ukrajina i Ruská federace (dlužno podotknout, že USA se nikdy smluvní stranou této úmluvy nestaly) a tzv. první a druhé prohlášení ukrajinské vlády zaslané depozitáři Římského statutu Mezinárodního trestního soudu, které s platností od 21. 11. 2013 výslovně připouští jurisdikci tohoto soudu při vyšetřování událostí na území Ukrajiny. Avšak, bohužel, nejen s ohledem na devítiletý časový odstup od uvedených událostí jsem značně skeptický k tomu, že by k jakémukoliv vyšetřování či stíhání případných skutků z uvedeného období mohlo dojít.

Vladimir Putin je válečný zločinec. To letos na jaře prohlásil prezident USA Joe Biden. Je z hlediska uspořádání světa pravděpodobné, že by mohl být jako válečný zločinec postaven před soud? Co by se muselo stát, aby k tomu ve skutečnosti došlo? I kdyby už nebyl v čele státu, copak by ho Ruská federace mohla vydat k potrestání?

Zda je Vladimír Putin válečný zločinec, či nikoliv, může z hlediska mezinárodního práva stanovit pouze příslušný mezinárodní tribunál. Vše ostatní jsou pouhá politická prohlášení. V současnosti existuje stálý tribunál jediný, a tím je Mezinárodní trestní soud v Haagu zřízený tzv. Římským statutem. Nutno však – pro někoho překvapivě – podotknout, že ani Ruská federace, ani USA, ba dokonce ani Ukrajina nejsou smluvními stranami tohoto statutu. První, kdo depozitáři Římského statutu oznámil, že jej nebude ratifikovat a necítí se jím být vázán, byly 6. 5. 2002 USA, a to dopisem náměstka ministra zahraničních věcí Johna Boltona. Vnitrostátním projevem tohoto kroku byl přijatý federální zákon American Servicemembers Protection Act ze stejného roku, který stanovil, že USA nebudou uznávat jurisdikci tohoto soudu nad americkými občany. Důvodem byla, z mého pohledu zcela legitimní, obava, že rozšiřování možností pro souzení amerických občanů u neamerických soudů by ohrožovalo státní suverenitu USA a snižovalo akceschopnost a pružnost americké armády.

Ke stejnému mezinárodně právnímu kroku přistoupila až o 14 let později (!), tedy v roce 2016, i Ruská federace. Ukrajina smluvní stranou statutu rovněž není, „pouze“ v tzv. prvním a druhém prohlášení přiznala Mezinárodnímu trestnímu soudu jurisdikci při vyšetřování zločinů spáchaných na jejím území, a to s platností od listopadu 2013. Postoj obou shora uvedených velmocí k Mezinárodnímu trestnímu soudu v Haagu tak byl a stále je velmi odmítavý. S ohledem na výše

řečené považuji proto za krajně nepravděpodobné, že by Vladimír Putin byl před tímto tribunálem souzen, a pokud by k tomuto skutečně v jeho nepřítomnosti došlo, pak považuji za prakticky vyloučené, aby byl v případě jeho odsouzení k potrestání z Ruské federace vydán.

Dá se s válkou na Ukrajině porovnávat invaze do Iráku, kterou za nelegální označil i tehdejší generální tajemník OSN Kofi Annan? K závěru, že byla neoprávněná, dospěla také Chilcotova komise, která zkoumala britské zapojení do války. Ale v roce 2017 vláda Spojeného království rozhodla, že přestane vyšetřovat válečné zločiny britských vojáků v Iráku. Ti tvořili 13 procent koaličních sil, Američané 85 procent. V tomto případě stačilo, že vláda jedné z agresorských zemí udělala za vyšetřováním válečných zločinů tlustou čáru?

Nejenže se porovnávat dá, ale do značné míry i musí. Pokud bychom z politických důvodů a priori vyloučili hledání právních východisek, paralel a rozdílů, dostali bychom se na platformu ideologických dogmat. Čímž v žádném případě ani v nejmenším netvrdím, že válečné operace ruských vojsk na Ukrajině mají relevantní mezinárodně právní důvod. Tvrdím jen to, že byly stejně jako spojenecká invaze do Iráku v roce 2003 uskutečněny bez mandátu Rady bezpečnosti OSN. Jednoznačné tendence odůvodnit uskutečněné zahraniční vojenské intervence, ke kterým nedala Rada bezpečnosti OSN souhlas, se projevují ve snaze přijmout mezinárodněprávní doktrínu mezinárodních Humanitárních intervencí (Humanitarian Intervention), která by tyto de iure protiprávní praktiky s odvoláním na nutnost „širší interpretace Charty OSN a obecné principy mezinárodního práva“ ospravedlňovala. A že se jedná o trend značně nebezpečný, vidíme nyní (nejen) na Ukrajině.

Nedá mi nevzpomenout na konec minulého století. Severoatlantická aliance v roce 1999 bombardovala tehdejší Jugoslávii v rámci Operace Spojenecká síla (Allied Force). Stalo se tak krátce po přijetí ČR do Severoatlantické aliance v březnu 1999 a prezident Miloš Zeman, který byl tehdy premiérem, se v minulém roce při setkání se srbským protějškem Aleksandarem Vučićem za podporu bombardování omluvil. Světí v takovýchto případech účel prostředky, jinými slovy vyvíňuje útočníky ze souzení za válečné zločiny to, že smyslem leteckých úderů bylo podle vedení NATO ukončení etnického násilí v probíhající válce mezi národy ve společném státě Jugoslávie?

Válka v Jugoslávii byla až do konfliktu na Ukrajině největším selháním světového společenství. Letecké bombardování mělo dle mého soudu všechny znaky válečných zločinů v širším slova smyslu. Omluvu Miloše Zemana proto chápu sice jako zcela důvodnou, avšak z hlediska mezinárodně právního jako zcela nedostatečnou a pro mrtvé civilisty a jejich rodiny jako zcela irrelevantní. Stejně jako v právu vnitrostátním, tak i v právu mezinárodním platí princip proporcionality, tedy přiměřenosti zvolených prostředků pro dosažení legálního a legitimního cíle. Tím v žádném případě nemohly být letecké útoky proti civilním cílům. Ať se již staly na území bývalé Jugoslávie a Iráku, nebo nyní na Ukrajině, či kdekoli jinde. Vždy se jedná o válečný zločin a zločin proti lidskosti. A každý takový musí být vyšetřen a jeho viníci potrestáni. Nejen z důvodu obecné spravedlnosti, ale i z důvodu prevenčního, aby se již nikdy nemohly opakovat.

Co říkáte jako bývalý diplomat skutečnosti, že ve státní svátek naší země 28. října nechal Vít Rakušan vyvěsit na budovu Ministerstva vnitra instalaci, na které je mezi českou a ukrajinskou vlajkou podobizna ruského prezidenta Vladimira Putina ve vaku na mrtvoly? Chtěl tak podle svých slov vyvolat debatu, kterou česká společnost potřebuje. K čemu by ta debata měla dospět?

Jako bývalý diplomat k takovýmto infantilním gestům neříkám raději vůbec nic. A pokud chtěl pan Rakušan tímto krokem vyvolat debatu, pak se mu opravdu povedlo. Nikoliv však o válce na Ukrajině, ale o tom, zda je on tou správnou osobou na funkci ministra vnitra.

ZDROJ: PL